

мінера, що цілеспрямовано підриває територію сталих уявлень про літературу / художні цінності / ноосферу мистецтва, а з другого – займається креативом, виступаючи в іпостасі літературного кутюр'є, який пропонує власний стиль, власний дизайн і, врешті, власну естетичну культуру (мається на увазі – культуру із префіксом “контр”). Проте у випадку з “Гімном демократичної молоді” пропонується літдизайн стосується не засадничих начал і постулатів, а лише родзинкових аксесуарів, що удотепнюють загальний стильовий формат. І не більше.

“Депеш Мод”, “Anarchy in the UKR”, “Гімн демократичної молоді”, у єдиному контексті взяті й у взаємних проекціях співвіднесені, можуть бути порівняні з компакт-диском, на якому записані *саундтреки свідомості*. Свідомості Сергія Жадана, “я”-оповідача, інших іменних і безіменних, але від того не менш потрібних персонажів, що грають на сцені цих прозових текстів. Свідомості реального життя з усіма його затемненими, натуралістичними, вибуховими, експансивними, скандальними, абсурдними й безжальними виявами. Свідомості альтернативної естетики, що настійливо виборює й відстоює своє “місце під сонцем” у популяції естетичних ідей, концепцій, цінностей.

І “Депеш Мод”, й “Anarchy in the UKR”, і “Гімн демократичної молоді” – це проза, що вона, можливо, і не вийде за більший формат, ніж літературні факти / факти літського життя / прикмети зміни художніх епох, проте потрібна для заповнення лакун, концентрації досвіду, естетичного самопочуття, для образно-тонального, жанрового й мовностилістичного різноманіття.

Це проза, що не могла не з'явитися і, відповідно, не стати предметом аналітичної уваги. Це проза, що їй зазвичай або завжди (завдяки сплескам експресивності та феєричності) відведені більш-менш помітні ролі в гала-виставі літературного руху.

Проте поки небагато підстав припускати, що вона виконуватиме роль його першої партії.

Отримано 30.04.2010 р.

м. Херсон

Левко Різник

“СВІТ, ДЕ СОРОМНО БУТИ НИЖНИМ”

Отже, і проза Ігоря Павлюка...

У поезію він увійшов у 90-і роки, рівно 1990 року, стрімко, відразу зріло й помітно збірками “Острови юності” й “Нетутешній вітер”. Відтак регулярно, через рік-два приходять до читача з новою книжкою лірики, яка засвідчує таке ж темпове “розширення” поетичного “Всесвіту” його внаслідок “Вибуху” першого “атома-слова” першої збірки. Це – “Голос денного Місяця”, “Скляна корчма”, “Алергія на вічність”, “Стихія”, “Камертон”, “Магма”... З кожною збіркою, усе “додаючи”, виростав, “убирався в колодочки”, розкривався, міцнів “мускулясто-м'язисто” образ поета 90-их і після... епохи “перевиробництва” віршування й поезії, в якій поет вивершується талантом і словом і як син свого часу, і як своєрідне явище. Книжка “Лірики” 2008 року підсумково стверджує це безперечно: мовляв, віршотворців тьма, а поетів одиниці!

Однаке цього “вулканічного виверження” поетичної “магми” виявилось замало для душі, ненаситної у праці над словом. Очевидно, далася взнаки жадоба нового інструментарію для виразу того словесного світу, якому затісно у формах поезії, хоча вже доволі розкутих із “модернізацією”. От і проривається “кратер” прози... З 1996 року повісті – у “Сучасності”, у “Києві”, книжки повістей “Біографія дерева племені поетів”, “Заборонений цвіт”, романи в часопису “Кур’єр Кривбасу”... Виданий окремими книжками прозовий доробок за десять років, може, і невеликий для автора такого потужного пера, як Ігор Павлюк, зате вельми-вельми значущий...

...Та не треба забувати, що письменник живе й у “матеріальному” світі – працює старшим науковим співробітником Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України в Києві, професор Національного університету “Острозька академія”, у “робочий час” завершив п’ять монографій з історії і теорії соціальної комунікації, має ступінь доктора наук...

У чому ж “значущість” того доробку – і хочеться поміркувати далі: про поезію має бути окреме поважне літературознавче дослідження, бо вона цього варта!

Для рецензійної обсервації, таким чином, лягають повісті “Масовка”, “Свято випускання птиць на волю”, “Ченці майбутніх богів”, “Кометія”, “Тут було колись море”, збірки “Зачарований цвіт” (2007 р.) та роман “Мезозой” у журналі “Кур’єр Кривбасу” (числа 191–193 за 2005 р.).

В анотації до збірки зазначено: “У них (у повістях. – *Л. Р.*) тісно переплітається фантазія і реальність, любов і ненависть, смерть і життя. Але майже на кожній сторінці із-за маски прозаїка визирає маска поета. Це одночасно є і позитивом і негативом...”.

Одразу напрошується запитання: які маски?! Навіщо авторові, який прагне відкритися перед читачем у повному буянні свого таланту, одягати маски?! Чому, з якою метою досвідчений майстер слова свідомо допускає у своїй прозі “негатив”?! Чому у процесі роботи над текстом автор не усунув “негативу?” – усе-таки вигідніше йти до читача з “позитивним”, щоб не “викликати вовка з лісу” у прискіпливих критиків...

От і необхідний поклик до дискусії. Читач, вихований на українській і світовій класиці, пробігши очима ці так звані прозові тексти, звісно, здвигне плечима, скорчить kwasну міну і справді скаже – тут чи не все “негатив”... Тут немає звичних сюжетів, немає звичної системи творення – ліплення образів, немає усталеної логіки розвитку сюжетних ліній, немає прозової конкретики у слові...

Автор хоче, щоби в його прозі “пісню співала падаюча зірка” (повість “Свято відпускання птиць на волю”), а “мов сирени швидкої допомоги, пульсували зорі” (там само); щоби “картато-порожній ідолізм естрадних зірок, які співали ні про що, не обіцяв ніякого польоту ні для душ, для тіл тих, що слухали, бачили, нюхали” (повість “Масовка”), чи звучала філософія – “бери від життя все, але не забувай, де взяв” (там само), чи “Любі було дуже важко нести Всесвітню таємницю. Вона (очевидно, таємниця. – *Л. Р.*) дозрівала в ній, мов кісточка у вишні, мов зернятко в яблуні, яке сильніше за яблуко, перспективніше” (повість “Кометія”), чи таке: “А порожнеча, яка не може вийти з берегів, наповнюється собою” (там само), а ще таке: “Як сухе й чорне дерево, на кутні зуби засміялась блискавка, розчахнула велику краплю неба” (повість “Тут було колись море”), а ще: “Але за хрестом вікна була пізня язичеська осінь” (роман “Мезозой”), там же – “Щоби зостатися собою і полетіти у вирій, Андрій Наюк мав би стати крилатим коренем”. Узято навмання. І байдуже, з якого контексту: кожна фраза має достатньо свого власного, внутрішнього змісту, щоб звучати й без контексту. Таким ось чином, такими візерунками вишиті всі “прозові” полотна.

Звісно, у кожному творі є видимість сюжету. У “Масовці” режисер, “дивний чоловік”, що покинув у Голлівуді велику славу та приїхав у рідне глухе село на Волині Гамаліївку, хоче зняти фільм, шукає “артистів” для масовок... Так і не знаходить протягом усієї повісті...

У “Святі відпускання птахів на волю” взагалі немає сюжету, а “дивне” буття людей-птахів, птахів-людей у країні Лелекії, де головний “Ліричний герой”, а “дух Ліричного героя ось уже другий тиждень крутився у мертвій та глибокій миті Інстинкту та Істини”. І таке інше... У повісті “Ченці майбутніх богів” підліток шукає містичного сенсу Буття – аж в ірреальності, повторюючи “штуки” гіпнотизера Месінга. У “Кометії” така собі Люба “у нагірному місті над старою рікою”, де “на піщаному горбі росло давнє кладовище; косорукі хрести, здавалося, розбігались для польоту – і не змогли злетіти, заціпеніли хто в якій позі, як люди під золою Везувія”, чекає зіткнення комети із Землею, що приведе до загибелі всього живого, так до кінця й не діждеться...

У романі наче й накреслюється романний сюжет – платонічне кохання Андрія до дівчини із сусіднього двору, але роман скінчився, а коханці й не зустрілися... Натомість Андрієві не раз “усміхається” щастя тої чи тої еротичної пригоди.

Ба, на перший погляд, на погляд ортодоксального читача, у прозі Ігоря Павлюка слова сипляться, як пшоно крізь сито. Кожна пшонинка – окремо, самодостатньо, наче без будь-якого зв’язку між собою, у своїй кулястій, як Сонце, красі. От, скажімо, який тут зв’язок? – “По вітряних пшеничних полях бігали циганчата, а заражені сифілісом колгоспні свинарки молилися на іконостаси своїх душ і шукали там причин своєї вибраності”. Хаос! (Де кум, де коровай?!) Про “циганчат” чи “сифілісних “свинарок” у цілому романі більше немає нічого. Але коли такого “пшона” вже насіється ціла купа – повість, роман – аж тоді виникає якась єдність... Та вона знову ж таки не прийнятна для “ортодокса”.

Але для читача, який забуде про всі класичні закони природотворчості, відкине їх, ніби ніколи про них не чув, ніби ось уперше в житті читає прозу – прозу Ігоря Павлюка; читає уважно, поступово поринаючи в неї, проникаючись її світлом і світом, ніби відкриваючи для себе “загублений світ”, духом кожного слова, кожної метафори, мисленної, філософської гри, милуючись виблисками, відблисками хвиль словесного моря, слів-зірок Чумацького Шляху авторської фантазії, – для такого читача відкриється у цій прозі чи не більше “позитиву”, а може, і ніякого “негативу”... Скажімо, знову ж узявши навмання абзац: “З’явився дим. Стало тутешньо. Теперішнє, минуле і майбутнє злилися воєдино – тількино залопотів вогонь. Іскорки простягали свої замурзані землею рученята до зірок... Вони так прагнули, але гасли... А, може, людям лише здавалося, що гасли, – лицарі печального образу, пілігрими людської надії”, – “такий читач” не розведе руками, а, здається, у захопленні подивується лаконічній пластичності образу, що так виразно дихає багатством чуттів, багатоаспектністю мислення; не треба ні слова більше – хто бачив живе вогнище вночі, у короткому описі побачить його в усіх “вимірах”, відчує близькість і сутність; на читача нахлине стільки всякого, що для традиціоналіста-письменника треба було б цілого розділу, а прозаїк-поет чи поет-прозаїк кількома метафоричними штрихами – геть бурю емоцій – на тобі!

Спочатку протест: якась навала слів, метафор, афоризмів (до речі, чимало влучних – таких, як ось: “...у деяких совість була чистою, бо вони нею не користувалися”. Чудово!) у слабко пов’язаних між собою абзацах... ні, це не проза, а якась мішанина “поезії” з “прозою”, що у природі аж ніяк не “змішується”. Але – вчитатися, звикнути, втягнутися, полетіти на цьому “паперовому змієві” в

Космос, то у вільному польоті над усім усталеним, застиглим, ортодоксальним, у вільному польоті медитацій чується подих свіжого, ніби щойно народженого слова (хоч і не йдеться про неологізми – Ігор Павлюк вражає знанням надто широких обсягів лексики з будь-якої сфери життя), що приносить несподіване задоволення (і думаєш: а ти зміг би так віртуозно повестися зі словом? Ні! Лише в разі мавпування. Бо для такого письма треба володіти своєрідним кодом у власній генній структурі).

Так, автор не боїться (очевидно, секрет таланту Ігоря Павлюка в цілковитій розкутості й необмеженій сміливості) “згортати” обома пригорщами в тексти все, чим він зараз глибоко зацікавлений, що засіло в пам’яті з цікавостей мовних, історичних, філософських, соціальних, навіть політичних, пророчих, інверсійних, з “енциклопедії будня”, що наростає з хвили на хвилю у блокноті, який в автора завше напхвату, – у гарячці бесіди, дискусії, роздуму, спостережень, коли “знаєте, мужики, часом фантазія моя так дістає мене, що я не можу з нею справитися” (повість “Кометія”).

Зрозуміло, що твориво прозаїка Павлюка – інтелектуальне, має своє коріння в культурі як рідній, так і європейській, у сучасному літературному дискурсі; тут можна знайти виразні прикмети всіх літературних течій, що пролетіли грізними “кометами”, загрожуючи знищити при зіткненні із “Землею” все живе з минулого літератури, винищити всіх “динозаврів”, започаткувавши “ссавців”, що здібні виживати в будь-яких найекстремальніших умовах. Однак Ігор Павлюк дуже чітко вирізняється своїм письмом серед усіх, і найяскравіших апологетів “штуки для штуки” чи “гри заради гри”... Він органічно вріс у свою епоху, у своє покоління й водночас вийшов на власну “орбіту”, де більш нікому немає місця, – хто би взявся писати в його ключі, то відразу був би звинувачений у явному плагіаті (класичний приклад: талановитий Юрій Федькович спокусився славою Шевченка й накликав на себе ганьбу яко плагіатор).

Секрет творення своєї прози Ігор Павлюк розкриває в повісті “Кометія” – ось: “Роман свій Вербич писала як щоденник, індуктивним методом: адже все було земним – і навпаки... Кров, метал, сльози, гроші, слава, справедливості всотувалися в її душу і спокійно лягали на папір”. Ігор Павлюк – надзвичайно уважний спостерігач, обсерватор, дотепний аналізатор побаченого, зафіксованого – працює, у ту ж мить: що за день у кипучій діяльності мозку “наметафориться”, те й негайно стає художнім текстом. Важливо йому схопити дух явища, як-от: “Дрімучі ялини творили тишу. Місця, куди не ступала нога людини, були самими собою. Вони дали обітницю мовчання”. А зв’язати до купи – асоціативно, алюзійно – для його фантазії – без проблем! – навіть абсолютно віддалені чи протилежні поняття.

Таким чином, напрошується версія, що для автора найважливіше в його прозовій тканині якраз – “дух”, настрої, емоція, уміння творити чи “тишу”, чи “самотність”, чи “бурю еротичного екстазу”, а сюжет і образи – це лише привід для творення чуттєвого світу; це кросна, що на них цей світ можна розмістити, аби він загравав усіма барвами та набув цілості, як мистецький витвір.

І як же, хоч наближено, визначити жанрово ці “мистецькі витвори” Ігоря Павлюка?

Напрошується: метафорично-афористична прозо-поезія чи поезіе-проза...

Диво з див! Завдяки своїй вродженій сміливості (варто наголосити: талант значною мірою – і сміливість! – світова класика не мала б “Дон Кіхота” чи “Бравого солдата Швейка”, якби автори не набралися відваги переступити через “табу”) Ігор Павлюк пішов на “табуваний” синтез, покладаючись на незвичайне внутрішнє чуття слова, на вміння ходити по лезу бритви, – не

впасти, не порізатися, як свого часу Михайло Коцюбинський, що рухнувся навпаки – від прози до поезії в новелі “Інтермецо” і втримався – і дав, як мовив Василь Герасим’юк на радіо “Маніфест”. Пішов Павлюк на синтез прози, поезії, філософії – і не програв: його “проза” й несе в собі всі елементи “маніфесту”, який оглашає появу на овидах української літератури своєрідного, свіжого творчого явища.

А найдивніше, що критика досі тримає руки якнайдалі від цього “купальського вогню”. Очевидно, боїться попектися... От би й критикам ще трохи “сміливості”. Адже було б великою втратою для української літератури, якби цей “вогнь”, так буйно спалахнувши, та нагло й погас. А кваліфікована, професійна критика придалась би – дуже! – щоби зрівноважити істину з безоглядним зачаруванням читача. Ану ж там і справді, крім чарів (така проза здібна до “навіювання” – очевидно, у роду Павлюка були славні волинські знахарі...). Є таки чимало “негативу”, а критика – зичлива, вдумлива – і посприяла б авторові стати ще міцніше на ноги, набути ще більшої “сміливості”. “Бо стиль – це відсутність страху”, – пише Ігор Павлюк у повісті “Свято відпускання птиць на волю”.

Як для поета в нього на першому місці – серце, душа, смерть (це слово і близькі йому поняття чи не на кожній сторінці текстів), життя, Сонце, Місяць (на якому все “танцюють рукокрилі”), Чумацький Шлях, краплина роси, небо (краплина неба), Всесвіт і вся сукупність архетипів національних, що даються взнаки із глибин історії народу; а як для філософа – таїна Буття...

А що ж прозове “синтезується” з цими двома складниками – як у “заручника власної фантазії”?

Він не творить прозового полотна як художник; не малює постатей, портретів, облич, пейзажів, натюрмортів (словесних, ясна річ), а допускає, що це для читача другорядне чи й зайве, – з огляду на читачеву практику від реалістичної прози. І ніби лише розповідає, але не життєві історії, які в кожній людини свої – і комусь не цікаві. Секрет у тому, що розповідає автор “метафоричними блоками” – ось як і досягає “прозаїк-поет” органічного синтезу “прози” і “поезії”, тим і розбуджує цікавість і фантазію читача; читач і не вельми стежить за колізіями. Йому вабливіше сприймати розгортання “видимості” чуттів, емоцій, замислень, медитацій, отже, душі автора – з усіма її тайнами, гріхами чи покаяльними сповідями. *Сповідальність!* – найголовніша тут прозова прикмета.

Сприймаючи ту “видимість”, поступово насичуючись нею, свідомість читача доходить співпраці з автором – у свідомості врешті-решт випадає в осад нова матерія – маса рефлексій, об’єднаних у систему, близьких, бо дихають щемливим смутком від невловимості “жар-птиці Буття”, а ще більше, як пише автор, “солодкою, глибокою, космічною трагічністю”. А в цілому спливає почуттєва атмосфера рідного часопростору.

Проте – що ж діяти?! – хоч як уникає автор прикмет класичного реалізму, соціальність таки виразно показує вуха. Одначе не настільки, щоби дратувати щасливого читача, який у “раю” свіжого слова хоч на мить абстрагувався од набридливого “соціального” будня. Як то в героя “Мезозою”: “Наюка загалом усе більше цікавила Магія: отже, Щось поміж тим і Цим світами, аристократами й плебсом, пеклом і раєм, всевишнім і всенижнім ... Тому він скрізь намагався шукати неординарне... Воно могло бути красиве, сильне, горbate, холодне, гаряче (але не тепле...)”. От – іще одна важлива прозова прикмета: Ігор Павлюк не знає “сірого”, “теплого” й цим досягає максимальної напруги – “вольтової дуги” – у своїх “будовах” з “метафоричних блоків”.

У рецензії Тетяни Дігай на книжку “соціальної лірики” (2009) Ігоря Павлюка “Україна в диму. Послання з резервації”, очевидно, більш прозаїчну, ніж

поетичну – з огляду на “соціальність лірики” – є дуже точні спостереження й відкриття критика. Ось: “Поетична релігія І. Павлюка – перейматися правдою, а це – призначення мужніх і сумлінних”. (Цілком відповідає і його “прозовій релігії”). “Чиста, не фальшована інтонація віршів діє на читачеву підсвідомість, без зайвої риторики та недокучливого пафосу несе позитив”. (Цілком стосується прози, а особливо роману “Мезозой”, де автор уплітає в контексти вірші живцем). “І хоча поет має схильність до фатуму, до певної приреченості й неприхованого песимізму, безрадінних пророцтв, однак слабкості духу він собі не дозволяє”. (І це стосується роману “Мезозой” – у ширшому, як у поетичних творах, розгоні). “Жива присутність автора майже у кожному творі надзвичайно “виразна” (настільки, що весь час при читанні докучає думка, що було б краще подавати текст від першої особи), бо “авторська думка не знає обмежень, вона безстрашна, невдавана й нелукава”.

Дуже правильно Т. Дігай зазначає, що в Павлюка в нерозривному сплаві – як у поезії, так і у прозі – “умовність і реальність”. “Вражає жива точність уведення побутових лексем”, бо в нього дивовижно багатий словник.

“Ігор Павлюк – поет філософського мислення, з метафізичною складовою світогляду”. (І як прозаїк!). Недаремно в одному з віршів пише: “Я вріс корінням в землю цю по крила, у світ, де більше блиску, ніж тепла...”. Бо “ризиковий хлопець”, як сказав про нього Борис Олійник.

“Жива присутність автора!” – вельми характерно для його роману “Мезозой”. І водночас – він не спрощений тим. Головний герой Андрій чимало має від автора. Де автор, а де “герой”, важко визначити. З дитини – інтелектуал, з дитини для нього рідний Карлсон – із вітрячком, з дитинства рідний Гомер із “гекзаметрами”. Спостереження життя – лише “приїжджі” і “наїжджі”. Зрештою, всюди життя – і в рідному селі на Волині, і в училищі, і в університеті, і хоч би де був, усюди життя; і він його черпає обома пригорщами, захоплено, тому так насичені “життям” прозові твори, особливо роман “Мезозой” – тільки з багатьох місць чи не поверхово, усе воно якимось розсіяне – як Чумацький Шлях – де початок, де кінець?! Де Ігор Павлюк справжній, де вигаданий, де емоційно-наражений із матеріної сльози, а де виплеканий філологами університетів й академій... Важливо, що незалежно, який – вигаданий чи справжній, однак живий – повний живого життя!

Є надія, що читач іще матиме не одну хвилю правдивої насолоди, хапаючи зорі з Чумацького Шляху Павлюкового “прозописання”.

Отримано 11.05.2010 р.

м. Львів

